

Postdistributionen i Danmark siden 1850.

Ved

Th. Kornerup,
Cand. polit.

Aarene omkring 1850 danne i flere Henseender et betydningsfuldt Vendepunkt i Udviklingen af Postvirksomheden her i Landet. I 1847 aabnes den første Jernbanelinie, København—Roskilde; fra 1848 indføres daglige Forbindelser paa Hovedruten København—Kolding—Aalborg («Dagvogne»); 1849 overtager Postvæsenet Omdeling af Lokalbrev, indtil 1861 dog kun i København («Fodposten»); 1850 oprettes Overpostmesterembedet i København; 1851 indføres Frimærkesystemet; Afstandsberægning ved Porto for Brev, Smaapakker og Pengebrev bortfalder; Postanvisninger og Postoprævninger pr. Brev indføres; i København ophænges Brevkasser o. s. v. Og endelig danner denne Tid Indledningen til Landpostvæsenets Udvikling.

Fra 1852 oprettes nemlig Brevsamlingssteder paa Postruterne ude paa Landet, ligesom der oprettes flere og flere Postexpeditioner paa Landet. Tidligere var det rent undtagelsesvis, at der fandtes Posthuse

udenfor Købstæderne, saaledes i 1833 kun 7*), i 1846 kun 14; men i 1879 findes der ligesaa mange Postkontorer og Expeditioner udenfor som i Byerne, og i 1895 fandtes af 270 Kontorer og Expeditioner de 180 (altsaa to Tredjedele) paa Landet. Hertil kommer Brevsamlingsstederne, hvoraf der i 1860 fandtes 137, i 1875 319 og i 1895 539. Af samtlige 809 Posthuse findes altsaa for Tiden de syv Ottendedele paa Landet. Hele denne Udvikling er saaledes kun ca. 45 Aar gammel.

Med Aaret 1860 indledes en ny Periode i Landpostvæsenets Udvikling, nemlig ved Oprettelsen af gaaende Landpostbude, der bringe og hente Post til og fra de af Landboerne selv oprettede Udvekslingssteder. I Begyndelsen vandt dette nye System kun meget ringe Tilslutning hos Landbefolkningen, der foretrak de tidligere private Kommissionærer. Efter 10 Aars Forløb fandtes der endnu kun 136 Landposter med 825 Udvekslingssteder. Fra 1869 begyndte man da at føje et nyt Moment til, nemlig Ophængning af Brevkasser paa Landpostruterne; med Aarene er Antallet af disse forøget betydeligt; saaledes fandtes der i 1880 ca. 1700, i 1885 ca. 6,500 og i 1895 ca. 8000 Brevkasser paa Landpostruterne, foruden Brevkasserne ved Posthusene paa Landet.

Endvidere blev der under Behandlingen af Forslaget til den nye Postlov, der udkom 1871, udtalt, at man ventede i Løbet af 4 Aar at kunne have hele Landet forsynet med Landposter. Efter disse 4 Aars

*) nemlig i Fredensborg, Hørsholm, Lyngby, Samsø og Slangerup samt delvis Postudveksling i Gaabense og Stokkemarke.

Forløb, i 1875, fandtes der da 500 Landposter med 4068 Udvexlingssteder, gennemsnitlig 8 paa hver Rute. Systemet »kulminerede« i 1878 med 7000 Udvexlingssteder, hvorefter Antallet af disse stadig aftager.

En tredje Periode i Landpostvæsenets Udvikling indledes 1875, da man begynder at oprette »Brevomdelinger« : Landposter, der bringe Postsagerne direkte til Adressaterne. Dette System var efter ca. 10 Aars Forløb, i 1886, gennemført overalt paa Øerne (undtagen Bornholm), og er efter nye 10 Aars Forløb, i 1895, indført i alle Egne af Landet med en Befolkningstæthed, som svarer til mindst 1000 Indbyggere pr. □ Mil, hvormed Udviklingen af denne Form for Postbesørgelse maa anses for indtil videre at være afsluttet (jfr. Anm. til Finanslovforslaget for 1895—96 § 6).

Den fjerde Periode (siden 1895) indledes med Omdannelsen af 139 Jernbanebrevsamlingssteder til »udvidede Brevsamlingssteder«, hvorved opnaas, at alle indenlandske Pakker uden Hensyn til Vægt samt indenlandske Pengebreve og Pakker med en angiven Værdi af indtil 500 Kr., udvexles direkte mellem Jernbanepostbureauerne og Jernbanebrevsamlingsstederne, i Stedet for som hidtil først at skulle passere et fast Postkontor. I denne Henseende virke altsaa Jernbanebrevsamlingsstederne paa samme Maade som Postkontorer. — Med Hensyn til selve Landpostnettets Udvikling vil denne Periode vistnok væsentlig præges af Bestræbelserne for at indføre Ombæring flere Gange daglig i større Byers nærmeste Omegn og andre Steder paa Landet, hvor Bebyggelsen har antaget en bymæssig Karakter.

Hvad nu først Posthusenes Antal angaar, kommer der i 1860, 1875 og 1895 henholdsvis 175, 89 og 49 □ kilom. gennemsnitlig paa hvert Posthus, og henh. 7,100, 4,300 og 2,800 Indbyggere pr. Posthus, Brevsamlingsstederne medregnede. I 1895 fordeles Posthusene paa forskellige Landsdele saaledes:

	Kontorer og Exp.	Udvidede Brevsl.	andre Brevsl.	Posthuse ialt	□ kilom. pr. Posthus	Indbyggere pr. Posthus	Landboere pr. Posthus
Sjælland ÷ K.	75	18	53	146	51	3,200	2,700
Bornholm....	7	—	9	16	36	2,600	1,400
Loll.-Falst. . .	13	7	14	34	50	3,000	2,300
Fyn	31	21	48	100	34	2,600	1,900
Øerne ...	126	46	124	296	44	2,900	2,300
Jylland	126	92	268	486	52	2,000	1,600
København	15	1	8	24	1	17,000	—
Færøerne..	3	—	—	3	442	4,700	4,300
Ialt...	270	139	400	809	49	2,800	1,900

Da Posthusene i Byerne ogsaa have et (ofte betydeligt) Landdistrikt at besørge, vil Fordelingen af Posthuse paa Landet bedst ses ved blot at udelade Indbyggerantallet i Købstæderne, hvilket er gjort i sidste Kolonne. Medens Bornholm og Fyn ere bedst forsynede med Posthuse i Forhold til Arealet ere Bornholm og Jylland bedst forsynede i Forhold til Landbefolkningens Størrelse, som Følge af de mange Brevsamlingssteder i disse Landsdele.

Hvad dernæst Landposternes Antal og Fordeling angaar, havde i 1895 hver Landpost gennemsnitlig 14 □ kilom. (= $\frac{1}{4}$ □ Mil) og 500 Landboere at betjene. Antallet af Landposter fordeler sig paa forskellige Landsdele saaledes:

	1875			1895					
	udvexl. Landp.	kørende og Baadp.	ialt	direkte Ombæring	udvexl. Landp.	kørende og Baadp.	ialt	□ kilom. pr. Landp.	Landboere pr. Landp.
Sjælland ÷ K.	153	14	167	624	1	47	672	11	580
Bornholm....	5	—	5	—	32	1	33	18	700
Loll.-Falst. ..	29	4	33	155	2	15	172	10	460
Fyn	58	10	68	267	2	20	289	12	640
Øerne...	245	28	273	1,046	37	83	1,166	11	580
Jylland....	170	44	214	1,403	124	138	1,665	15	460
København	7	3	10	23	—	1	24	—	—
Færøerne ..	—	3	3	—	7	2	9	—	1,500
Ialt...	422	78	500	2,472	168	224	2,864	14	500

De udvexlende Landposter, der i 1875 fordelte sig nogenlunde jævnt over de forskellige Landsdele, findes nu væsentlig kun paa Bornholm og ved de jyske Posthuse i Ulfborg, Holstebro, Skive, Herning, Ikast, Silkeborg, Grindsted, Jællinge og Vejle, altsaa paa den jyske Hedestrækning, samt paa Færøerne, hvortil dog maa bemærkes, at i de bornholmske Posthuse og i Herning Postkontors Distrikt er Antallet af Udvekslingssteder saa stort, at Omdelingen i disse

Distrikter stærkt nærmer sig til Systemet med direkte Omdeling. De kørende Landposters Antal maa efter Sagens Natur være størst i Jylland. Tages endelig Hensyn til, at det ikke alene er Landposternes Antal, men ogsaa deres Størrelse, det kommer an paa, tør man vistnok gaa ud fra, at Fordelingen af samtlige Landposter for Tiden er nogenlunde jævn over hele Landet. Af Landposterne udgik i 1895 ialt 40 to Gange daglig, 11 tre Gange daglig. Disse findes væsentlig ved Posthusene i Nordsjælland.

Tages Postbude i Byerne og Landpostbude under et, fandtes der i København og det øvrige Land i 1895 henholdsvis 364 og ca. 3000 Bude, saa at hvert Bud gennemsnitlig har henh. 1100 og 600 Indbyggere at betjene.

Opgøres paa lignende Maade Brevkassernes Antal fandtes i København og det øvrige Land henh. 171 og ca. 9000 Brevkasser, saa at der for hver Brevkasse findes henh. 2,400 og 200 Indbyggere. For Provinsernes Vedkommende kommer der gennemsnitlig 13 Brevkasser paa Kvadratmilen.

Den ovenfor anførte Fordeling af Budstyrken vilde selvfølgelig ikke være fyldestgørende, hvis Postforsendelsernes Antal i de forskellige Landsdele var ens pr. Individ. Dette er heller ikke Tilfældet.

Omstaaende Tabel viser, hvorledes de før 1860 afsendte, efter 1860 modtagne Postforsendelser fordele sig pr. Individ henh. i København og Provinserne, hvortil er føjet Beløbet pr. Individ for Pengebrevs og Værdipakkers angivne Værdi samt for udbetalte Postanvisnings- og Postoprævningsbeløb tilsammen:

Stk. pr. Indv.							Kr. pr. Indv.		
Afm. Breve		Aviser		Andre Forsendelser		Ialt		Værdisagenes angivne Værdi	
Kbh.	Prov.	Kbh.	Prov.	Kbh.	Prov.	Kbh.	Prov.	Kbh.	Prov.
afs.									
5	1	20	1	2	2	25	2	2	2
10	2	25	1	1	2	36	3	232	49
modtagne									
15	3	2	4	2	2	19	7	305	41
19	5	5	6	3	1	27	12	381	64
25	7	5	10	4	1	34	18	395	98
29	11	5	14	5	1	39	26	379	100
33	15	8	21	5	1	46	37	366	121
41	18	10	24	5	2	56	44	391	136
49	22	10	31	6	2	65	55	358	148

København med Omegn har altsaa stadig modtaget over dobbelt saa mange alm. Breve pr. Individ som Provinserne, og over 3 Gange saa mange Pakker, Pengebreve, anbefalede Breve, Postanvisninger og Postopkrævninger, tagne under et; medens omvendt Provinserne gennem Postvæsenet have modtaget 2 à 3 Gange saa mange Aviser som København. Ved Pengebreve, Værdipakker, Postanvisninger og Postopkrævninger tilsammen modtager København for Tiden over 2 Gange saa stort et Beløb pr. Ind. som Provinserne.

For Brevenes Vedkommende sondres nedenfor mellem 1) »viderefra komne« Breve 3: Breve fra andre indenlandske Postkontorer og Expeditioner samt fra Udlandet — og 2) Lokalbreve og Distriktsbreve 3: Bybreve samt Breve fra Brevsamlingssteder og Landpostruter, der høre til det ankommende Postkontors Distrikt. Af de ca. 20 Mill. Breve, København nu modtager, er nemlig kun de 11 Mill. viderefra, men af de ca. 41 Mill. Breve, Provinserne modtage, ere de 34 Mill. viderefra. Da imidlertid Lokalbrevs Distribution ganske naturlig høre mere hjemme i Byerne end paa Landet, kan man se bort fra disse ved en Sammenligning mellem København og Provinserne; kun for Københavns Vedkommende er der nedenfor taget Hensyn til begge Grupper af Breve.

Indenfor København med Omegn omdeltes i 1895 pr. Individ:

i Postdistriktet:	Viderefra komne Breve	Lokal- og Distrikts- breve	I alt
København K.	56	33	89
— V.	19	21	40
— Ø.	15	19	34
— C.	14	15	29
— N.	9	13	22
Den egentlige By.....	30	24	54
Den ydre Omkreds.....	9	12	21
Begge tilsammen	27	22	49

I Centrum (Kbhvn. K.), hvor Forretningskontorerne, de mange offentlige Centralforvaltningskontorer (Ministerierne) og lignende Institutioner væsentlig findes, ere de viderefra komne Breves Antal større end Lokalbrevenes, medens det omvendte er Tilfældet i alle de andre Bydele. Af disse modtage Nørrebro samt hele den ydre Omkreds, s: Kbhvn. F., L., S. og Valby det mindste Antal Breve.

For de enkelte Amters Vedkommende maa der tages et Forbehold m. H. t., at Posthusenes Distrikter ikke ere ganske sammenfaldende med Amtsgrænserne; i de fleste Tilfælde modvirke Fejlene hinanden, saaledes f. Ex. mellem Sorø og Præstø Amter. For de Amters Vedkommende, hvor Gennemsnitstallene som Følge heraf maa antages at være for lave, er i omstaaende Tabel anført et +, og omvendt ÷, naar Tallet maa anses at være for højt. Differencerne vise sig dog ikke at være store. Selvfølgelig falder denne Fejl

		Viderefra komne Breve pr. Individ			
		1874-75	1894-95	1874-75	1894-95
Kbhvn.	Amt.....	6,7	19,6	}	19,0
Frederiksborg	— .. ÷	7,3	20,5		
Holbæk	— .. +	4,9	17,6		
Soro	—	8,7	20,6		
Præsto	—	6,6	17,2	}	13,8
Bornholm	—	4,8	13,8		
Maribo	—	7,8	18,7	7,8	18,7
Svendborg	—	7,0	18,7	}	18,5
Odense	—	7,1	18,4		
	Øerne...	6,9	18,6
Vejle	Amt.. +	6,6	18,9	}	20,2
Aarhus	— .. ÷	8,8	21,8		
Randers	— .. ÷	6,0	19,1		
Aalborg	—	6,6	17,6	}	15,4
Hjørring	—	3,7	14,3		
Thisted	—	4,0	14,0		
Viborg	— .. +	4,1	12,7	}	14,4
Ringkøbing	—	4,4	12,8		
Ribe	—	4,1	18,7		
	Jylland...	5,7	17,1
Provinserne	6,3	17,7
København	19,7	26,9
Kongeriget	8,0	19,4

ganske bort, naar man holder sig til hver af Øerne eller Jylland for sig. *)

Som man kunde vente, er Brevantallet pr. Individ lavest i de Egne af Landet, hvor Systemet med gaaende Landposter med Udvexlingssteder endnu benyttes, altsaa Bornholm og Midt-Jylland, samt endvidere i det nordlige Jylland, hvorimod de øvrige Øer og Øst-Jylland i det væsentlige modtage ligemange Breve pr. Individ. At Brevantallet pr. Individ i de 20 Aar 1875—95 er steget betydelig stærkere i Provinserne end i København, maa naturligvis væsentlig tilskrives Landpostvæsenets Udvikling i det Hele taget. Jo mere Provinserne have været tilbage før, desto hurtigere maatte Udviklingen blive, da den først for Alvor var begyndt.

Opgørelsen ovenfor vedrørende Avisernes og de andre Postforsendelsers Fordeling pr. Individ har ikke den samme Interesse i denne Henseende som Opgørelsen for Brevenes Vedkommende, da Postvæsenets Eneret væsentlig gælder Forsendelse af lukkede Breve. Hvad særlig Aviserne angaar, omdeles disse i Byerne kun i ringe Grad ved Postvæsenets Mellekomst. Et tilnærmet Udtryk for Avisernes og Tidsskrifternes Fordeling mellem København og Provinserne haves dog i Antallet af Blade m. m., der udgives henholdsvis i og udenfor København, hvilket er angivet i omstaaende Tabel:

*) En anden mindre Fejl har ikke kunnet undgaas, idet man nemlig af det offentliggjorte Materiale ikke kan se, hvorledes de fra Jernbanebrevsamlingsstederne direkte fra Bureauerne modtagne Breve fordele sig paa de enkelte Kontorer; da Antallet dog kun udgør nogle faa Procent af hele Brevantallet, kan Fejlen næppe være af Betydning.

	Aviser		Tidsskrifter		Tilsammen		Ialt
	Kbh.	Prov.	Kbh.	Prov.	Kbh.	Prov.	
1846.....	—	—	—	—	12	18	30
1848.....	—	—	—	—	36	24	60
1860—61...	16	54	47	11	63	65	128
1869—70...	16	80	69	11	85	91	176
1894—95...	18	179	197	48	215	227	442

Af det Antal Exemplarer, der er omdelt af Postvæsenet, udgjorde de ikke-abonnerede Exemplarers Antal i 1874—75 en Ottendedel, i 1884—85 ca. en Tredjedel, og nu henimod Halvdelen af samtlige Exemplarer, der er omdelt af Postvæsenet. Tendensen gaar altsaa i Retning af, at Postvæsenets Mellekomst særlig anvendes til Udsendelse af »Friexemplarer«.

For de »andre Forsendelsers« Vedkommende skal blot anføres, at disse i 1894—95 pr. Individ fordele sig imellem København og Provinserne som nedenfor anført:

	Kbhvn.	Prov.
Anbefalede Breve	0,8	0,1
Pengebreve	0,6	0,3
Postanvis- og -opkr.	2,7	0,7
Pakker	1,6	0,9
Disse tilsammen	5,7	2,0

En ganske særlig Opmærksomhed fortjener Postvirksomheden i København ved Jule- og Nytaarstid.

Siden 1875 er der ved Overpostmesterembedet i København aarlig opgjort, hvormange Pakkepostforsendelser, der dels er afsendte fra København i Dagene fra 16.—24. Decbr., dels indgaaet til København i Dagene 18.—26. Decbr., samt siden 1890 aarlig opgjort, hvormange Brevforsendelser der er omdelt i København i Dagene 24., 25. og 31. Decbr., samt paafølgende 1. Januar, hvilket Materiale ved Hr. Overpostmester Petersens Velvilje er stillet til min Disposition. I nedenstaaende Tabel angives Forsendelsernes Antal i Tusinder.

	Tusinder Pakkeforsendelser		Tusinder Breve omdelt		
	afsendte 16-24Decb.	indgaaet 18-26Decb.	24 Decb. og 25 Decb.	31 Decb. og 1 Jan.	Ialt
1875	38	21	—	—	—
1879	41	28	—	—	—
1884	54	36	—	—	—
1889	58	40	—	—	—
1890	62	42	306	239	545
1891	65	42	360	277	637
1892	68	44	441	318	759
1893	69	46	460	334	794
1894	72	49	617	430	1,047
1895	83	53	707	459	1,166
1896	85	55	837	509	1,346

Antallet af »Julepakker« m. m. er altsaa fordoblet i de 17 Aar 1879—96, men Antallet af »Jule- og Nytaarsbreve« er fordoblet i de 6 Aar 1891—96. Af Pakkepostforsendelser modtager København nu i Jule-

tiden daglig over dobbelt saa mange som gennemsnitlig de øvrige Dage af Aaret, men af Breve omdeles i København i de nævnte 4 Dage gennemsnitlig daglig 5 à 6 Gange saa mange Breve som ellers. Størst er Antallet naturligvis den 24. Decbr.; paa denne Dag omdeltes i 1896 saaledes 588,000 Breve eller næsten 10 Gange saa mange som gennemsnitlig de øvrige Dage af Aaret. Aarsagen til denne kolossale Stigning i Brevantallet er sandsynligvis, som af Hr. Overpostmesteren fremsat, at den Skik at sende Jule- og Nytaarskort til Slægtinge og Forretningsvenner nu er trængt ned i de bredere Lag af Befolkningen, bl. a. som Følge af, at Prisen paa Jule- og Nytaarskort i de senere Aar er falden meget betydeligt. Den stærkeste Stigning fra Aar til Aar er forefaldet mellem Julen 1893 og Julen 1894.

Fordelingen mellem de forskellige Bydele i Forhold til Folkemængden fremgaa af følgende Opgørelse:

	Breve pr. Individ omdelt 1896—97.		
	24 Decbr. og 25 Decbr.	31 Decbr. og 1 Jan.	I alt
København K.	2,5	1,7	4,2
— V.	2,1	1,2	3,3
— Ø.	3,1	1,7	4,8
— C.	1,0	0,6	1,6
— N.	1,6	0,8	2,4
Den egentlige By	2,2	1,3	3,5
Den ydre Omkreds	1,2	0,7	1,9
I alt...	2,0	1,2	3,2

Kbhvn. K. dominerer altsaa ikke her, som i Tabellen ovenfor vedrørende Brevantallet pr. Individ for hele Aaret. Tvertimod er Østerbro den Bydel, hvor de fleste Julekort omdeles. Men iøvrigt er Rækkefølgen mellem Bydelene her omtrent den samme som ved Opførelsen af Brevantallet for hele Aaret.
